

MADANIYAT VA SVILIZATSIYA

**Isoqova Zulxumor Ahmad qizi,
Sodiqova Asalbonu Maxmud qizi**

Toshkent davlat tibbiyot universiteti
Menejment yoʻnalishi 202-b guruh talabalari
Ilmiy rahbar: Ph.D. Dots.

Umarova Farida Saidikramovna

Annotatsiya: ushbu maqolada madaniyat va sivilizatsiya tushunchalari, ularning inson tafakkuridagi oʻrni va jamiyat rivojiga taʼsiri yoritiladi. Maqolada madaniyat va sivilizatsiya shakllari, ularning tarixiy rivojlanishi, xalq va jamiyat hayotidagi ahamiyati falsafiy va ijtimoiy nuqtai nazardan tahlil qilinadi. Tadqiqot davomida qadimgi va zamonaviy manbalar solishtirilib, ular asosida shaxsiy fikrlar ham bayon etiladi. Mazkur mavzu insoniyat madaniyati va jamiyat taraqqiyotini chuqurroq anglashga xizmat qiladi.

Kalit soʻzlar: madaniyat, sivilizatsiya, jamiyat, qadriyatlar, anʼanalar, tafakkur, inson, tarixiy rivojlanish, maʼnaviyat, ijtimoiy tizim.

Kirish: Insoniyat tarixiga nazar solganda, madaniyat va sivilizatsiya doimo inson tafakkurining markazida boʻlgan. Madaniyat shaxsning ruhiy va maʼnaviy hayotini shakllantiruvchi, jamiyatdagi ijtimoiy barqarorlikni taʼminlovchi eng muhim vosita hisoblanadi. Dastlab odamlar tabiat hodisalari, jamiyat tartibini, hayot mohiyatini afsonalar, mifologik tasavvurlar va diniy qarashlar orqali tushunishga harakat qilgan. Keyinchalik madaniyat tizimli shaklga kirib, urf-odatlar, qadriyatlar va sanʼat orqali jamiyatni birlashtiruvchi vositaga aylangan.

Madaniyat – bu inson tafakkurini kengaytiruvchi va uni jamiyat bilan uygʻunlashtiruvchi kuch. Odam madaniyat orqali nafaqat oʻzini, balki jamiyat va

tarixni ham tushunadi. Shu sababli, madaniyatni rivojlantirish jamiyatning ma'naviy barqarorligi va farovonligini ta'minlashda muhim rol o'ynaydi.

Asosiy qism: Madaniyat – bu insoniyatning ma'naviy, ruhiy va estetik tajribalari jamlanmasi. U odob-axloq, san'at, adabiyot, an'analar, til va diniy qadriyatlarni o'z ichiga oladi. Qadimgi davrda madaniyat odamlar o'rtasidagi munosabatlarni tartibga soluvchi asosiy vosita bo'lgan. Masalan, qadimgi Mesopotamiya, Misr va Hind sivilizatsiyalarida diniy urf-odatlar va madaniy an'analar jamiyatning barqarorligini ta'minlagan.¹

Madaniyat inson tafakkurini shakllantiruvchi eng muhim va kuchli vositalardan biridir. U orqali inson o'z ichki dunyosini, atrof-muhitni va jamiyatdagi o'z o'rnini chuqurroq anglaydi, hayotiy tajribalarini tizimli ravishda idrok etadi. Shu bois, madaniyatni rivojlantirishga doimiy e'tibor qaratish jamiyatning ma'naviy sog'lomligini mustahkamlash va insonlarning tafakkur salohiyatini oshirishda muhim ahamiyatga ega bo'ladi.

Madaniyat nafaqat tarixiy yoki milliy meros, balki zamonaviy hayotning barcha jabhalarida namoyon bo'ladi. San'at, musiqa, teatr, kino va boshqa ijodiy faoliyatlar jamiyatni birlashtiruvchi kuchdir. Shu bilan birga, madaniyat insonni axloqiy qadriyatlar, ma'naviy rivojlanish va ijtimoiy mas'uliyatga o'rgatadi.²

Zamonaviy davrda madaniyatning roli yanada oshgan, chunki globalizatsiya sharoitida odamlar bir-birini chuqurroq tushunish, hurmat qilish va o'zaro hamkorlik qilishga intilmoqda. Madaniyat nafaqat tarixiy qadriyatlarni saqlash vositasi, balki insoniyatning bugungi va kelajakdagi tarbiyasi, ma'naviy kamoloti

¹ Toshkent davlat universiteti ilmiy maqolasi, 2022.

² UNESCO madaniyat ta'limi hisobotlari, 2021.

va ijtimoiy uyg'unligi uchun asosiy vositadir. Shu bois, jamiyatlar o'rtasida do'stona munosabatlar va umumiy qadriyatlarni mustahkamlashda madaniyatning roli o'ta muhim ahamiyat kasb etadi.

Durkheimning fikricha, madaniyat jamiyatning birligiga xizmat qiladi. U o'z qadriyatlari va urf-odatlarini orqali ijtimoiy barqarorlikni ta'minlaydi. Madaniyat odamlarga bir xulqiy tizim beradi va shaxsiy harakatlarini jamiyatning umumiy manfaatlariga moslashtiradi.³

Madaniyat shunchaki san'at yoki ilm-fan bilan cheklanmaydi; u jamiyatning ruhiy skeleti, uning ma'naviy va axloqiy asoslarini shakllantiruvchi muhim omildir. Shaxs madaniyatni qadrlash va unga hurmat bilan yondashsa, jamiyat barqaror, birlashgan va rivojlangan bo'ladi. Aksincha, madaniyatga e'tibor berilmasa yoki qadriyatlar qadrsizlanib ketsa, bu ijtimoiy tangliklar, axloqiy inqirozlar va madaniy zaifliklarga olib kelishi mumkin. Shu bois, madaniyat nafaqat insonning o'zini rivojlantirish vositasi, balki jamiyatning umumiy ma'naviy sog'lomligi va kelajak barqarorligi uchun ham asosiy ahamiyatga ega.

Sivilizatsiya – bu madaniyatning rivojlangan shakli bo'lib, unda insoniyatning ilm-fan, texnologiya, siyosiy tuzilma va ijtimoiy tizimlar orqali o'zini tashkil etishi ifodalanadi. Sivilizatsiya faqat madaniy qadriyat bilan cheklanmaydi, balki insoniyatning tashqi faoliyatini, jamiyatni boshqarish va resurslarni taqsimlash tizimini ham o'z ichiga oladi.⁴

Sivilizatsiya madaniyatning amaliy ko'rinishi sifatida jamiyat hayotining barcha sohalariga ta'sir ko'rsatadi. U inson faoliyatini tartibga soladi, yashash

³ E. Durkheim, "Jamiyat va madaniyat" (1912).

⁴ Toynbee, "A Study of History" (1934).

sharoitlarini yaxshilaydi va jamiyatni rivojlantirishga xizmat qiladi. Shu bilan birga, madaniyat – bu jamiyatning ruhiy va ma’naviy asosidir, qadriyatlar, urf-odatlar va axloqiy prinsiplar tizimi sifatida shakllanadi. Sivilizatsiya esa ushbu ruhiy va ma’naviy asosning kundalik hayotda, iqtisodiyotda, siyosatda, ilm-fan va san’at sohalarida real ko‘rinishga ega bo‘lishidir. Shu bois, madaniyat va sivilizatsiya bir-birini to‘ldiruvchi va uzviy bog‘liq tizimlar sifatida qaralishi kerak, chunki biri bo‘lmasa, ikkinchisi samarali rivojlanmaydi, va jamiyatning barqarorligi ham ta’minlanmaydi.

Sivilizatsiya jamiyatning texnologik, ilmiy va ijtimoiy taraqqiyotini o‘lchash mezonidir. U orqali insoniyat o‘z tarixini shakllantiradi va kelajakni rejalashtiradi. Turli sivilizatsiyalar, masalan, qadimgi Misr, Xitoy va Mesopotamiya, o‘zining siyosiy tuzilmasi, yozuv tizimi, inshootlar va iqtisodiy tizimi bilan ajralib turadi.⁵

Sivilizatsiya jamiyatning tashqi qiyofasini, uning me’moriy, texnologik, ijtimoiy va siyosiy ko‘rinishlarini ifodalaydi, madaniyat esa ushbu jamiyatning ichki ruhiy jihatini, qadriyatlar, axloqiy prinsiplar va urf-odatlar tizimini shakllantiradi. Rivojlangan jamiyatlarda insonlar nafaqat ma’naviy, balki ijtimoiy, iqtisodiy va ilmiy jihatdan ham rivojlanadi. Shu bois, sivilizatsiya va madaniyat o‘rtasidagi uzviy bog‘liqlik va doimiy o‘zaro ta’sir jamiyat barqarorligi, inson hayot sifatining oshishi va ma’naviy taraqqiyotning ta’minlanishi uchun muhimdir. Madaniyatning ichki ruhiy kuchi bo‘lmasa, sivilizatsiya shakli faqat tashqi ko‘rinish bo‘lib qoladi; aksincha, sivilizatsiya rivojlanmasa, madaniyat o‘z ifodasini topa olmaydi. Shu sababli, madaniyat va sivilizatsiya bir-birini to‘ldiruvchi va uzviy tizim sifatida qaralishi zarur.

⁵ UNESCO Global Report on Cultural and Scientific Development, 2020.
SJIF:5.219

Morganning fikricha, sivilizatsiya ijtimoiy tartib va mehnat taqsimoti bilan bogʻliq. U jamiyatning turli qatlamlarini va ularning oʻzaro munosabatini oʻrganadi. Sivilizatsiya darajasi insoniyatning ijtimoiy, texnologik va siyosiy rivojlanish darajasini belgilaydi.⁶

Sivilizatsiya insoniyatning intellektual, texnologik va ijtimoiy taraqqiyotini aks ettiradi. Biroq, u faqat tashqi rivojlanish bilan cheklanmasligi, balki madaniyatga tayangan holda shakllanishi zarur. Madaniyat sivilizatsiyaning ruhiy va axloqiy poydevorini tashkil qiladi; unga asoslanmagan sivilizatsiya esa nafaqat samarali boshqaruv tizimi boʻla olmaydi, balki insoniyatning maʼnaviy boʻshligiga ham olib kelishi mumkin. Shu sababli, sivilizatsiya va madaniyat uzviy bogʻliq boʻlib, bir-birini toʻldiruvchi va rivojlantiruvchi vosita sifatida qaralishi muhimdir. Bu ikki unsur birgalikda jamiyat barqarorligi, ijtimoiy adolat va inson hayotining sifatini oshirishga xizmat qiladi.

Xulosa: Madaniyat va sivilizatsiya inson tafakkuri va jamiyat rivojining uzviy qismlarini tashkil qiladi. Madaniyat shaxsning ruhiy va maʼnaviy oʻsishiga xizmat qiladi, unga axloqiy qadriyatlar, estetik did va tafakkur koʻnikmalarini beradi. Shu bilan birga, sivilizatsiya bu ruhiy va maʼnaviy rivojlanishni amaliy hayotga tatbiq etadi, yaʼni jamiyatning ijtimoiy, iqtisodiy va texnologik taraqqiyotini taʼminlaydi. Har bir davrning madaniyati shaxsiyatning shakllanishida muhim rol oʻynaydi, odamlarni bir-birini tushunishga va hurmat qilishga undaydi. Sivilizatsiya esa jamiyatdagi institutlar, qonunlar va texnologiyalar orqali bu madaniy qoidalarni hayotga tatbiq qiladi. Madaniyat va sivilizatsiya oʻzaro bogʻliq boʻlib, biri ikkinchisiz toʻliq rivojlanolmaydi. Shu bois,

⁶ H. Morgan, "Ancient Society" (1877).
SJIF:5.219

har bir jamiyat uchun ularni uygʻun rivojlantirish juda muhimdir. Insoniyatning tarixiy tajribasi madaniyat va sivilizatsiyaning uygʻunligi orqali boyib, kelajak avlodga oʻtadi. Shuningdek, madaniyat va sivilizatsiya orqali jamiyat barqarorlik, ijtimoiy adolat va farovonlikka erishadi. Shu sababli, ularni rivojlantirish insoniyatning maʼnaviy va intellektual taraqqiyotining kafolati hisoblanadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Toshkent davlat universiteti ilmiy maqolasi, 2022.
2. UNESCO madaniyat taʼlimi hisobotlari, 2021.
3. E. Durkheim, “Jamiyat va madaniyat” (1912).
4. Toynbee, “A Study of History” (1934).
5. UNESCO Global Report on Cultural and Scientific Development, 2020.
6. H. Morgan, “Ancient Society” (1877).